

Gondolatok az európai szerződési jog új irányairól

Szerző: Béky Ágnes Enikő

Ágnes Béky^[1]: Thoughts about the new directions of European contract law

On the field of contract law the European Union started a wide legislative effect at the end of the 20th Century. Despite of the originally economic and public legal goals of the Communities recently the competence of the EC institutions conquest a major field in the area of private law. To ensure the fast and non-problematic acceptance of these directives concerning to contract law EC chose two important solutions. Most of the directives focus on the neglected area of the so-called atypical contracts (hawk contracts, e-commerce contracts, leasing contracts, factoring contracts, etc.). As these contractual forms were born in the hands of business actors, most of the European civil codes do not deal with them in an explicit way. As a gap of law this area is the best approach to create unified legal institutions in all Member States' legislation. The other relevant factor is the law of consumer protection. This is not only a fashionable topic in Europe but a rather underdeveloped issue in – especially – the new Member States. Almost all legal institutions in the EC directives in connection with contract law contain a strong link to protecting customers. As an indirect effect, these new institutions (such as consumer's right to withdrawal) found their ways in the national codes to be flagships applicable for all consumer contracts. This essay contains thoughts about these relevant changes in approaching contract law from the rather unique EC perspective.

^[1] Ph.D student at University of Debrecen, Faculty of Law

Béky Ágnes Enikő^[1]: Gondolatok az európai szerződési jog új irányairól

A magánjog egészét érintően a XX. század utolsó évtizedében a jogegységesítési folyamat az Európai Unió égisze alatt felgyorsult. Az Európai Közösségek elsődlegesen gazdasági célkitűzésekkel rendelkeztek létrehozatalukkor. Mára azonban nem állíthatjuk azt, hogy kizárólag gazdasági jellegűek céljai. Nem csupán nemzetközi szervezetként sajátos jellemzőkkel bíró képződményről van szó, hanem céljai és törekvései is egyre inkább a szupranacionalitás irányába tolják el megjelenését a közelmúlt alkotmányos kudarcai ellenére is. A magánjog területére is betörő jogharmonizációs munka, és az évek óta folyó már tisztán jogegységesítési próbálkozások elkerülhetetlenek voltak. Elkerülhetetlenek azért, mert az egységes belső piac működésének és működtetésének elképzelt formája csak úgy lehetséges, ha számos civiljogi intézmény tagállami különbözősége megszűnik. Könnyen belátható, hogy a szerződések jogának szabályai képezik az egyik kulcsfontosságú területet a magánjogban. A kereskedelmi élet szerződésai, a fogyasztói szerződések alapvetően befolyásolják, mozgatják, fejlesztik és éltetik a tagállamon belüli és tagállamok közötti gazdasági kapcsolatokat, a közös piac működését. Az Európai Parlament először 1989-ben a „Resolution on Action to Bring into Life the Private Law of the Member States” elnevezésű határozatában^[2] rendelkezett a tagállamok magánjogának közelítéséről. Ezzel a célkitűzéssel pedig az eddig elért viszonylag

szerény eredmények ellenére is fennállásának egyik legnagyobb vállalkozásába kezdett. Az Európai Unió tagállamai ugyanis hiába a kontinens egészére meghatározó befolyást gyakorló római jogi és kánonjogi civiljogi hagyományokból építették fel saját polgári jogukat, azonban a skandináv, kontinentális és angolszász jogcsalád mégis számos ponton eltérő irányba ágazik el hasonló kérdések megválaszolásakor. Ami a már megvalósult eredmények listáját gazdagítja, azok olyan irányelvek, melyek főként egyes szerződéstípusok szabályaira koncentrálnak, elsősorban fogyasztóvédelmi szempontból.^[3] A szerződések joga a magánjog vagyoni viszonyokat rendezni hivatott részterületében jelentős helyet foglal el. A szerződési jog kapcsán az európai jelző immár kétféle értelemben is használatos. Az egyik, a klasszikus jelentés az európai államok közös szerződési jogi hagyományaira vonatkozik, míg a másik jelentés annak a nagymérvű jogegységesítési folyamatnak a sorába illeszkedik, amelynek célja egy egységes szerződési jog kialakítása az Európai Közösségeken belül.

Az EU magánjogot érintő szabályozásának nagy dilemmája a szabályozás jogforrásának megtalálása. Az olyan „gumicikkelyek”, mint a Római Szerződés 308. cikkében megfogalmazott ún. beleértett hatáskörök elve^[4] jó felhatalmazásként szolgálnak az ilyen helyzetekre. A nagy kérdés azonban az, hogy mennyiben alkalmazható a minden tagállamban külön végrehajtási jogszabályt nélkülöző, eltérést csak a maga által rögzített körben ismerő rendeleti jogalkotás a magánjogi jogharmonizáció körében. Ezen a téren az EU jelentős lemaradásban van, hiszen nehezen képzelhető el a nemzeti magánjogok jelenlegi állapotában, hogy a tagállamok elfogadnának olyan feltétlen kötelezést tartalmazó rendeleteket, melyek a sajátos nemzeti történeti hagyományoknak megfelelően kiépített magánjogi területeket bombáznak. Az irányelv maradt így az egyetlen keresztülvihető szabályozási forma, mely rugalmasabb, a nemzeti sajátosságoknak teret engedő szabályozási módszerével, kétségtelenül alacsonyabb hatásfokkal, de legalább közös nevezőre tudja hozni néhány kérdést illetően a tagállami polgári jogokat.

Az európai szerződési jog a magánjogi jogegységesítés és jogközelítés körében kiemelt fontosságú, és kezdettől fogva az első helyen szerepel Brüsszel jogharmonizációs menetrendjében. A legnagyobb jelentőségűnek e téren az a tudományos igényű munka minősül, mely ugyan semmilyen jogi kötőerővel nem rendelkezik a tagállamok irányába, azonban kiindulópontként rögzíti a szerződési jog európai hagyományait, javaslatot téve egy, az alapokat egységesen meghatározó szerződési jogi joganyagra. Ez a Lando-bizottság által készített Európai Szerződési Jogi Alapelvek (Principles of European Contract Law), az angol elnevezésből rövidítve PECL.^[5] A PECL szülőatyja, Ole Lando 1981-ben kezdte meg munkáját, melyet 1992-től az Európai Bizottság támogatásával újjászerveve folytatott. A bizottság tagjainak az volt a feladatuk, hogy saját államuk szerződési jogának jogalkotásban és jogalkalmazásban terén ismert sajátosságait gyűjtsék össze egy előre meghatározott kérdésformára válaszolva (questionnaire). Ezeket a válaszokat összesítette aztán a bizottság, majd a javaslatkészítő csoport tematikus ülésein ezekből leszűrve a tapasztalatokat tettek javaslatot az egységes európai megoldás kidolgozására. A normaszöveget később egy kifejezetten erre a célra létrehozott szerkesztőbizottság fogalmazta meg. A módszer eredményesnek és sikeresnek bizonyult, hiszen a PECL jogi kötőerejének hiányában is komoly hatást gyakorolt és gyakorol napjainkig is az európai nemzeti magánjogok fejlődésére. A magyar polgári jogi rekodifikáció éppúgy hasznosítja vívmányait, mint ahogy más tagállamok saját nemzeti jogszabályaik revíziója során (pl. Codice Civile novellája 2003-ban Olaszországban, BGB novella 2004-ben Németországban). A 2000-ben befejezett PECL számos előnnyel szolgál. A határokon átnyúló kereskedelmet intenzívebbé kívánja tenni az egységes jogi környezet biztosításával, a piacot erősíti, kialakítja a közösségi jog „infrastruktúráját”, valamint kiindulópontként szolgál a nemzeti jogalkotás és jogalkalmazás

számára is. Az Alapelvek rendeltetésének megfelelően valamennyi szerződéstípusra vonatkozóan kerültek kidolgozásra, és nem tartalmaznak különös szabályokat a fogyasztói szerződésekre sem. Egyfajta kötelmi jog általános részének tekinthetők. A dokumentum precizitását, a hosszú kutatómunka eredményét jól példázza, hogy a PECL terminológia használata valóban sikeresen ötvözi az angolszász és kontinentális hagyományokat, és precíz, egymástól jól elhatárolható definíciókkal dolgozik. Megtalálható benne egy nemzeti polgári törvénykönyv kötelmi általános részére vonatkozó valamennyi jogintézmény. Újítása nem abban keresendő, hogy valami teljesen újat vagy teljesen mást hozott az eddigi szabályokhoz képest, sokkal inkább a megalkotott szabályrendszer koherenciája és a tipikus jogviszonyok teljes körű, szubszidiárius és diszpozitív módon való rendezése emeli ki e művet más dokumentumok köréből. A PECL érdeme továbbá, hogy nem pusztán elszigetelten európai viszonylatban rendezte a szerződési alapelvek kérdését, de szövegezése során törekedett arra, hogy az UNIDROIT keretében kidolgozott Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveiben foglaltakkal, ahol lehet, kompatibilis legyen, azonos fogalmakat, nem ritkán tartalmi azonosságokat vázoljon. A PECL-t számos kritika érte azzal kapcsolatban, hogy valójában nem egységbe foglalja az európai nemzetek szerződési jogát, nem egy egységes európai magánjogot alkot, hanem a nemzeti jogoktól és adott esetben még magának a Közösségnek a magánjogot érintő joganyagától is elkülönült, önálló kereskedelmi jogrendet körvonalaz.^[6] Az Alapelvek ugyanis – amint azt a PECL maga is meghatározza – akkor kerülnének alkalmazásra, ha a felek úgy állapodnak meg, hogy azt szerződésük részévé teszik. Ennek ellenére az Alapelvek mindenképpen kifejt valamilyen jogegységesítő hatást, hiszen pont az EU adta keretek következtében egyre inkább államközi jelleget öltő kereskedelmi szerződések igényeihez igazodóan a nemzeti törvényhozás rekodifikáció vagy felülvizsgálat útján beépíti rendelkezéseit saját jogrendjébe, belső törvényeibe.

A jogközelítés szerződési jogot érintő másik nagy területe a megalkotott irányelvek köre. Az Európai Unió egy véleményem szerint rendkívül jó megoldással bírta rá e körben a tagállamokat az irányelvek elfogadására. Hivatkozási alapnak a fogyasztóvédelmet hozta fel, amelynek jogintézményei kétségtelenül nagy hatással vannak az EK-n belüli kereskedelemre, az áruk és szolgáltatások, valamint a tőke szabad mozgására. A fogyasztóvédelem ráadásul azért is bizonyult jó hivatkozási alapnak – még ha kicsit egyoldalúvá tette is az e körben született EK joganyagot -, mert viszonylag fiatal jogterületről lévén szó, komoly nemzeti hagyományokról e témát illetően nem beszélhetünk. A másik megoldás, amivel összekapcsolta az EK a fogyasztóvédelmet, az az atipikus szerződések felemlegetése. Az atipikus szerződések sajátos és modern részét képezik polgári jogunknak. Pontosan a szerződési szabadság tartalomszabadságra vonatkozó jelentésének köszönhetik létüket. Ezeket a szerződéseket nem csupán az rendezi közös nevező alá, hogy a polgári kódexekben nem kerültek megalkotásra szabályaik, hanem az is, hogy szinte kizárólag kereskedelmi szerződésnek tekinthetők, melyek a gazdasági fejlődés szükségszerű következményei. Szabályaik szerteágazók, az alapkonstrukció tekintetében is csupán csak nagy általánosságban adhatók meg típusjegyeik. Az atipikus szerződések kutatásaim későbbi szakaszában nagy jelentőséggel bírnak majd, hiszen nagy szerepük van abban, hogy folyamatosan átírják a szerződések jogának klasszikus szabályait. Ezek a szerződések már ötvözik a modern világ lehetőségeit és a klasszikus szerződéstípusok során kialakított kereskedési formákat.^[7] Az EK azért tudott erre a területre viszonylagos sikerrel „lecsapni”, mert az e körben megalkotott EK jogszabályok nem kerültek kollízióba a nemzeti joggal. Hiszen a nemzeti jogok maguk is küzdenek e szerződések megítélésének helyes módszerével.^[8]

Az így elfogadott irányelvek a következő témaköröket érintik:

- tisztességtelen kereskedelmi feltételek (93/13/EGK irányelv);
- távollévők között kötött szerződések (97/7/EGK irányelv);
- házaló kereskedés (85/577/EGK irányelv);
- ingatlanok időben megosztott használatáról szóló szerződések (94/47/EGK irányelv);
- utazási szerződések (90/314/EGK irányelv);
- kereskedelmi ügynöki szerződések (86/653/EGK irányelv);
- fogyasztási kölcsön (99/44/EGK irányelv);
- faktoring szerződések (2000/60/EGK irányelv);
- franchise szerződések (76/760/EGK irányelv);
- lízingszerződések (77/388/EGK irányelv).

A felsorolt irányelvek további sajátossága, hogy a fogyasztóvédelem és atipikus kontraktusok viszonylagos újdonságát kihasználva néhány dogmatikailag magával a PECL-vel is szembehelyezkedő jogintézményt vezetnek be. Ezeknek az intézményeknek a klasszikus kötelmi jogi tanoktól való idegen volta kétségtelen, azonban mint a magánjogi jogharmonizáció során oly sokszor, most is elsősorban az angolszász jogi hagyományokat követi vele az EK. Mielőtt ezeknek a rövid bemutatására rátérnék, néhány szót kell szólnom az angolszász szerződési jog témánk szempontjából fontos jellemzőiről. Bár a szerződés megkötésének, a teljesítésnek a szabályai közös elméleti alapokból indulnak ki a kontinentális és az angolszász rendszerekben egyaránt, azonban az angolszász rendszer saját judge made law teóriája miatt sokkal rugalmasabban kezeli a szerződési folyamat során keletkező diszfunkciókat.^[9] A szerződésszegéssel kapcsolatban már a kontinentális jogokba (így pl. a magyar Ptk. vállalkozási szerződésekre vonatkozó szabályanyaga körébe^[10]) is beszivárgott az ún. előzetes szerződésszegésre alapított jogkövetkezmények alkalmazása. Ennek lényege, hogy a jogosultnak nem kell megvárnia a szerződésszegés eredményét, a szerződésszegés káros következményeit. Amennyiben nyilvánvalóvá válik számára a kötelezett hibás vagy késedelmes teljesítésének a veszélye, úgy már a tényleges késedelem vagy hibás teljesítés előtt is gyakorolhatja a jogszabályokban biztosított jogait (pl. elállás, kártérítés, stb.). Az angolszász jog másik vívmánya a szerződés megkötésétől a teljesítésig terjedő létszakban a körülmények lényeges megváltozásának (clausula rebus sic stantibus) kezelése. Míg a kontinentális jogrendszerek a bírói szerződésmódosítást szigorú feltételekkel és a felek kérelmére tartják megoldhatónak^[11], addig az angolszász jogrendszerben akár egy konkrét szerződésszegésre alapított jogvita kapcsán is dönthet úgy, külön erre irányuló kérelem nélkül a bíró, hogy a szerződést módosítja, és ennek megfelelően bírálja el a jogvitát.

Az irányelvek egyik legnagyobb újítása az ún. objektív elállási jog bevezetése az olyan atipikus szerződések körében, melyek egyben fogyasztói szerződésnek is minősülnek. Az objektív elállási jogot a magyar kötelmi jog is régóta ismeri jellemzően az eredménykötelmek esetében. Itt ugyanis a szerződés megkötése és a teljesítés (a kivitelezett mű átadása) között hosszabb idő telik el, mely érdekek múlását is eredményezheti. A magyar szabályok az objektív elállási jogot azzal a tartalommal ismerték, mely szerint a jogosult (példánkban a megrendelő) a szerződés teljesítéséig bármikor, indokolás nélkül elállhat a szerződéstől.^[12] Egyetlen kötelezettsége az, hogy a vállalkozónak az elállással okozott kárát megtérítse (kártalanítás). Az EK irányelvek által bevezetett elállási jog több ponton is átalakítja ezt a jogintézményt. A fogyasztót ez a jog ugyanis a teljesítés után illeti meg. A teljesítés után 8 munkanapon belül indokolás nélkül elállhat a szerződéstől, és a termék visszaszolgáltatásával egyidejűleg visszakövetelheti a vételárat. E jogosultság jellemzője tehát, hogy a szerződési folyamat szűk értelmének (szerződéskötéstől a teljesítési terjedő létszak) lezárását követően kerülhet rá sor. A rendelkezés magyarázata egyértelmű: a gyakran agresszív marketing technikákkal párosuló atipikus értékesítési módszerek (pl. távollévők közötti szerződéskötés,

üzleten kívüli kereskedés) a fogyasztó választási szabadságát, objektív döntéskialakítási képességét vonják el. Az irányelvek időt biztosítanak arra a fogyasztónak, hogy meggyőződjön arról, vajon valóban szüksége volt-e a termékre, valóban azt vette-e meg, amit szeretett volna. Az objektív elállási jog gyakorlása során semmilyen indokra nem kell a fogyasztónak hivatkoznia. Nem az áru hibás volta, nem a teljesítés hiányosságai, késedelme alapozza meg e jogosultság gyakorlását, hanem csupán a fogyasztó meggondolta magát. Egyetlen költség terheli őt ilyenkor csak, a termék visszaszolgáltatásával kapcsolatos kiadások (pl. postaköltség). Az objektív elállási jog kiegészül egy másik jogintézménnyel, a kontinentális jogok számára ugyancsak eddig ismeretlen kiegészítő szubjektív elállási jog lehetőségével. Az objektív elállási jogosultságról ugyanis a korábban már említett írásbeli tájékoztatóban a kereskedő köteles informálni a fogyasztót. Az elállási jog gyakorlásának lehetősége, módja, határideje az irányelvben foglaltaktól eltérést nem engedő módon szerepel ebben a tájékoztatóban. Amennyiben azonban a fogyasztó ilyen tájékoztatót nem kap, akkor az elállási jogának gyakorlására nyitva álló határidő meghosszabbodik, és 3 hónapra egészül ki. Amennyiben a 3 hónapon belül a kereskedő pótlólagosan eleget tesz tájékoztatói kötelezettségének, akkor az európai szerződési jog ezt úgy tekinti, mintha a teljesítés csak a tájékoztató kézhezvételének időpontjában történt volna meg jogszerűen, így újra alkalmazhatóvá válik ettől az időponttól az általános 8 munkanapos határidő a fogyasztó objektív elállási jogának gyakorlására. A szubjektív elállási jog jellemzően a másik fél szerződésszegő magatartására alapított elállási jogot jelent. Jelen esetben a másik fél, a kereskedő nem a szerződés valamely elemével kapcsolatban követett el jogsértést, hanem a tevékenységére irányadó jogszabályi követelmény, a tájékoztató megküldésének elmulasztása volt az, amely a fogyasztó elállási jogának meghosszabbodását eredményezi.

Az európai szerződési jog már saját jogintézményekkel büszkélkedhet, és bár jelen állapotában még kizárólag kiegészítője a nemzeti jogoknak, és csak olyan területekre koncentrál, melyek a nemzeti jogalkotás látókörén eddig jellemzően kívül estek, azonban kétségtelenül új jogrend irányába mutat. Azt azonban nem szabad elfelednünk, hogy a szerződések jogának komplexitása okán európai szerződési jogról beszélni még elhamarkodott. Vannak ugyanis továbbra is olyan alapvető elemei a szerződési fogalomnak is, melyek más-más tartalommal töltődnek meg a tagállamokban. Az Egyesült Királyságban például a szerződés alapvető fogalmi eleme annak visszerhessége (consideration)[\[13\]](#), míg a kontinentális jogrendszerekben hagyományosan csupán csoportosítási szempontként és főszabályként használt vélelem formájában jelenik meg ez a követelmény. Szintén vita tárgya az ígéretek kikényszeríthetősége, valamint a felek szerződések megkötésére irányuló tárgyalásai során vizsgált együttműködési kötelezettség (culpa in contrahendo) kérdése. Azzal, hogy az Európai Unió intézményei sajátosan fogyasztóvédelmi szemléletet adtak a szerződések jogát érintő jogalkotási termékeiknek, egyértelmű ráhatást is gyakoroltak a nemzeti jogok felfogására. Főként a közelmúltban csatlakozott tagállamok jogában figyelhető meg, hogy a fogyasztóvédelem szabályai egyre nagyobb mértékben válnak a nemzeti magánjogi kódexek részévé, és bár a fent tárgyalt atipikus kontraktusok még mindig kívül maradnak a legtöbb törvénykönyv szabályozási körén, azonban a sajátosan fogyasztót védő szabályok már a fogyasztói szerződésekre általánosítva kerülnek megfogalmazásra.

[\[1\]](#) I. évfolyamos Ph.D hallgató a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájában; Témavezető: Dr. Szikora Veronika, egyetemi docens

[2] OJEC C 158/401

[3] Fézer Tamás: Eredmények és lehetőségek az egységes európai magánjog kialakításának folyamatában, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis V.* Debrecen, 2005. 32.

[4] „Ha a Közösség fellépése bizonyul szükségesnek ahhoz, hogy a közös piac működése során a Közösség valamely célkitűzése megvalósuljon, és e szerződés nem biztosítja a szükséges hatáskört, a Tanács a Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően egyhangúlag meghozza a megfelelő rendelkezéseket.”

[5] Lando, Ole: *Principles of European Contract Law*; Kluwer Law International 2003.

[6] Verebics János: *Az európai magánjog fejlődésének főbb irányai – A jogegységesítés útjai és újabb állomásai*, Budapest, 2004. 56.

[7] Bővebben: Papp Tekla: *Atipikus szerződések*, Szeged, 2007.

[8] Ebben a körben a joggyakorlat számos megközelítést dolgozott ki. Az analogikus elmélet a polgári jogi kódexek kötetmi általános szabályaiból indul ki az atipikus szerződések megítélése során. A kombinációs elmélet részekre bontja e szerződéseket, és tipikus szerződések alá sorolja be az egyes részeket. A kreációs elmélet a külön jogszabályban való rendezés mellett tör lándzsát. Bővebben: Csécsy-Fézer-Károlyi-Petkó-Törő: *A gazdasági szféra ügyletei*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007. 163. o.

[9] A bíró alkotta jogrend egyik alapintézménye a témánk szempontjából is nagy jelentőséggel bíró *stare decisis* doktrína, mely szerint a bíróságok döntéseikben megjelölik azokat a részeket, melyeket *precedens* jellegűnek tartanak, és amelytől későbbiekben az eltérés csak külön indoklással lehetséges.

[10] Ptk. 395. § (3) és (4) bekezdések.

[11] Ptk. 241. §

[12] Ptk. 395. §

[13] Duxbury, Robert: *Contract Law – Nutshells*, Sixth Edition, Thomson, Sweet & Maxwell, London, 2003. 32.